

e-ISSN: 2630-631X

Article Type
Research ArticleSubject Area
Fashion DesignVol: 8 Issue: 64
Year: 2022 OCTOBER
Pp: 1840-1855Arrival
29 July 2022
Published
25 October 2022
Article ID 64818Doi Number
<http://dx.doi.org/10.2922/8/smryj.64818>**How to Cite This Article**
Aksakal, M. & Koç, F. (2022). "Erzurum Ve Bayburt Yöresi Erkek Giysileri Ve Bir Zanaatkâr Abacı Ustasının Üretim Hikâyesi", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 8(64): 1840-1855Social Mentality And Researcher Thinkers
is licensed under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0
International License.

Erzurum Ve Bayburt Yöresi Erkek Giysileri Ve Bir Zanaatkâr Abacı Ustasının Üretim Hikâyesi ¹

Erzurum And Bayburt Region Men's Clothes And The Production Story Of A Craftsman Abacı

Mukadder AKSAKAL ¹ Fatma KOÇ ² ¹ Öğr.Gör., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Dinar Meslek Yüksekokulu, Tasarım Bölümü, Afyon, Türkiye² Prof.Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Moda Tasarımı Bölümü, Ankara, Türkiye

ÖZET

Giyim kuşam bir toplumun sosyal ve kültürel yaşam içerisindeki gelenek ve göreneklerini gösteren maddi kültür öğeleridir. Anadolu'nun her bölgesi kendine özgü giyim kuşam biçimlerine sahiptir. Bu çeşitlilik zengin kültür varlığının göstergesidir. Ancak farklı bölgelerde olmalarına karşın yakın illerin giyimlerinde biçimsel ve kullanım benzerlikleri görülmektedir. Bu duruma örnek olarak Erzurum ve Bayburt yöresi erkek giysilerini vermek mümkündür. Bu iki il farklı bölgelerde olmalarına karşın kültürel özellikleri benzerdir. Bu benzerlik erkek giysilerine de yansımıştır. Günümüzde farklı nedenlere bağlı olarak yöresel giysiler değişikliğe uğrayarak biçim ve fonksiyonlarını değiştirmeye ve günlük kullanımdan kalkmaya başlamıştır.

Erzurum ve Bayburt yöresinde gazeki, gömlek, yelek, kuşak ve zıgva (zıvga) gibi parçalardan oluşan erkek giysilerinin kesim, süsleme ve terzilik aşamaları aynı olup sadece renk farklılığı görülmektedir. Bu giysiler yörede "abacı" adı verilen esnaflar tarafından dikilmektedir. Yoğun el işçiliği gerektirdiği, zaman ve maliyetinin yüksek olması nedeniyle bu alanda çalışan terziler neredeyse yok denecek kadar azdır. Gömlek üzerine giyilerek kullanılan "çift kapaklı açık yakalı yeleklerin" ve pantolon olarak kullanılan "zıgva (zıvga)" yöreye ait teknik ve süsleme açısından özel bir üretim yöntemi bulunmaktadır.

Bu çalışma; Erzurum ve Bayburt yöresi erkek halk giyiminin önemli bir giysisi olan "çift kapaklı yeleklerin" ve "zıgvanın geçmiş ve günümüzdeki yöresel özelliklerinin belirlenmesi, Yusuf Yurttaş tarafından üretimi yapılan bu giysinin kesim, dikim, süsleme ve terzilik uygulamalarının kayıt altına alınarak belgelendirilmesi amacıyla planlanmış ve yürütülmüştür. Çalışma maddi ve manevi pek çok kültürel değere sahip olan Türk halk giyim kuşamının, belgelenmesi, kültürel mirasın korunması, yaşatılması, tanıtılması, geleceğe aktarılması, ilgili literatüre katkıda bulunarak kaynak oluşturmaya ve bu konuda yapılan ilk çalışma olması açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Erzurum-Bayburt, Yusuf Yurttaş, kıyafet, zıgva- çift kapaklı yelek, terzi, gelenek

ABSTRACT

Clothing is the material culture items that show the traditions and customs of a society in the social and cultural life. Each region of Anatolia has its own unique clothing styles. This diversity is an indicator of rich cultural existence. However, although they are in different regions, there are formal and usage similarities in the clothing of the nearby provinces. As an example for this situation, it is possible to give men's clothes in Erzurum and Bayburt regions. Although these two provinces are in different regions, their cultural characteristics are similar. This similarity is also reflected in men's clothing. Today, depending on different reasons, local clothes have begun to change, changing their form and functions, and getting out of daily use.

In Erzurum and Bayburt regions, the cutting, ornamentation and tailoring stages of men's clothes, which consist of pieces such as gazeki, shirt, vest, belt and zıgva (zıvga), are the same, but only color differences are seen. These clothes are sewn by the tradesmen called "abacı" in the region. Tailors working in this field are almost non-existent, as it requires intensive handwork, time and cost. There is a special production method in terms of local technique and ornamentation of "double capped open collar vests" used on shirts and "zıgva" (zıvga) used as trousers.

This work; It was planned and carried out to document the past and limited local examination of capped vests and "pitch", which is an important interest in men's folk wear in Erzurum and Bayburt regions, cutting this target made by Yusuf Yurttaş, sewing, planned and recording targeting of tailoring practices. It is important that Turkish design, which has many tangible and intangible values, should be documented, promote the product, keep it alive, create the first reference in the literature and have this character.

Keywords: Erzurum-Bayburt, Yusuf Yurttaş, clothing, zıgva-double cap vest, tailor, tradition

GİRİŞ

Giysiler bir toplumun kültürünün gerçek bir yansıması olarak görülmektedirler. Dış görünüşünün ilk göstergesi olan giysiler, bir toplumun kültürel yapısı, adet, gelenek ve görenekleri, dini inançları ve yaşam şekilleri hakkında bilgi verebilecek önemli kaynaklar arasında yer alır. Halk giysileri halk kültüründen etkilenecek şekillendiği için, halkın kültür yapısını ve dokusunu yansıtmada konusunda önemli bilgiler verir. Maddi kültür öğesi olan giysilerimiz, ait olduğu kültürün özellikleri ile bütünleşerek bulunduğu bölgenin değerlerini geleceğe aktarma konusunda önemli rol üstlenmiş, halkın gelenekleri doğrultusunda geliştirdikleri kültürel varlıklardır. Geum (1995) toplumun kültür birikimi ile oluşturulan halk giyim kuşamlarının biçimlendirilmesindeki etkenlerin başında doğallık, köklü kimlik, inanca dayalı uygulamaların ve geleneklerin etken olduğunu belirtmiştir. Geum'un söz konusu sınıflaması değerlendirildiğinde gelenekli toplumların her bir biriminde farklı giysi biçimlerinin, süsleme özelliklerinin ve kuşanma usulleri bir araya getirildiğinde

¹ Bu çalışma "Erzurum Yöresi Halk Giyiminde Kullanılan Çift Kapaklı Erkek Yelekleri" başlığıyla (04.05.2017 -06.05.2017) , VIII. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresi/Sanat Etkinliklerinde bildiri olarak sunulmuş ve ilgili bölüm bu çalışmaya revize edilerek dâhil edilmiştir.

sayılamayacak kadar çok giyinme biçimi ile karşılaştığı muhakkaktır. Bu zenginlik giysi biçimlerinin çeşitlenmesinin yanı sıra bu giysilerin üretim biçimlerinde de etkili olmuştur.

Toplumların üretmiş oldukları geleneksel giysiler ülkeler arasında farklılık gösterdiği gibi aynı ülkenin bölgeleri arasında hatta ilçeleri arasında dahi farklılıklar göstermektedir. İnsanların giyinme şekilleri bulundukları toplumun kültürel değerleri ile biçimlenerek diğer toplumlardan ayırıcı özelliklere sahip olmaktadır (Koç, Koca ve Kaya Durmaz, 2013:48). Horn ve Gurel (1981:3), giyinmeyi "günlük yaşamın en kişisel unsurlarından biri olan ve aynı zamanda bir dönemin kültürel kalıplarının gömülü olduğu sosyal aktivitelerin bir ifadesidir" şeklinde açıklarken giysilerin ait olduğu toplumun kültürel alt yapılarını öne çıkartan önemli kanıtlar olarak kullanılabileceğini belirtmişlerdir.

Aynı bölgede yaşayan insanların aynı formlara sahip giysiler giyerek yaşadıkları bölgenin gelenekleri, coğrafi özellikleri gibi birçok benzer özelliği yansıttıklarını söylemek mümkündür. Gelenekli toplumlarda giysiler ile onların kuşanma biçimlerine ilişkin değerler toplumsal kimliğin belirginlik kazanmasında önemli bir sembolüdür. Bölgeler, şehirler, köyler, yöreler, etnik gruplar, arasındaki ayrışmayı ve benzerlikleri, sahip oldukları etnokültürel yapılarını vb. pek çok niteliklerini toplum fertleri söz konusu giysiler ve giyinme biçimlerini kullanarak bedenleri üzerinde taşırlar ve kültürel kimliği görünür hale getirirler (Koç ve Koca,2019: 224). Kültür, her alan için, bireylerin yaratıcılığı yerleşik biçimleri yeniden şekillendirir, bazen kabul edilebilir olduğu düşünülen sınırların ötesine geçer. Bu çabalardan genel olarak kabul edilebilir yeni formlar ortaya çıkar (Eicher and Tonye: 29). Erzurum ve Bayburt yöresi erkek giysileri kültürel değerlere batılı giysi özelliklerinin kabulü ile değişime uğramış ancak geleneksel özellikleri de üzerinde taşıyan kendine özgü nitelikleri içinde barındıran bir giysi biçimi ve kullanım üslubu oluşturulmuştur. Söz konusu giysiler geleneğin bazı değerlerini üzerlerinde taşıırken Osmanlı Devletindeki düzenlemeler ve Cumhuriyet Devrimleri ile gerçekleştirilen kıyafet değişimlerinden de etkilenecek bölgeye has bir giysi biçimi ve kullanım üslubu gelişmiştir.

Sultan II. Mahmut tarafından başlatılan reformlar Osmanlı modernleşmesinin dönüm noktası olarak kabul görmektedir. Söz konusu modernleşme sürecinde giysiler ile giyinme usullerinde de değişim gerçekleştirilmesi ön görülmüştür. 1839' da Tanzimat Fermanının ilanı ile Osmanlı Devleti'nin geleneksel yapısında köklü değişiklikler yapılmıştır. Ferman daha sonra yapılacak modernleşme için gerekli olan zorunlu temeli kurmuştur (Aktel, 1998: 183). Türk halkının kılık kıyafetteki asıl değişim, Cumhuriyet döneminde her yönüyle Mustafa Kemal Atatürk'ün bizzat kendisinin planladığı ve tatbik ettiği bir çağdaşlaşma hareketi ile başlamıştır (Koca, 2012:10). 25 Kasım 1925'te çıkarılan bir yasayla fes ve diğer gelenekli giyim kuşam usulleri kanunlarla yasaklanmıştır. Erkek giysileri ile ilgili çıkan bu kanunlar kadın giyiminde daha yavaş seyreden ve kendi kendine gerçekleşen modernleşme sürecinin erkeklerde çok hızlı ve birden bire gerçekleşmesine neden olmuştur. Yapılan reformlar ve çıkartılan kanunlar özellikle yöresel erkek giyimi ile ilgili ürünler ve bunların kullanım alanlarını kısıtlamış yok denecek kadar azalmıştır. Günümüzde üretimi de dâhil olmak üzere varlığını sürdüren Erzurum ve Bayburt ili erkek giysileri yöre halkının bölgesel kimliğini tanımlayabilecek göstergeleri üzerinde taşıyabilen karakteristik niteliklere sahip olma özelliğini önemli ölçüde karşılayarak benzersizlik kazanmıştır. Anadolu'da sadece Erzurum ve Bayburt yöresinde kullanılan bu erkek giysileri hem biçim hem kullanım hem de üretim teknikleri açısından kendine ait özellikleri ile diğerlerinden ayrılmaktadır.

Bu çalışma; Erzurum ve Bayburt yöresi erkek halk giyiminin önemli bir giysisi olan "çift kapaklı yeleklerin" ve "zıgvanın geçmiş ve günümüzdeki yöresel özelliklerinin belirlenmesi, Yusuf Yurttaş tarafından üretimi yapılan bu giysinin kesim, dikim, süsleme ve terzilik uygulamalarının kayıt altına alınarak belgelendirilmesi amacıyla planlanmış ve yürütülmüştür. Araştırma maddi ve manevi pek çok kültürel değere sahip olan Türk halk giyim kuşamının, belgelenmesi, kültürel mirasın korunması, yaşatılması, tanıtılması, geleceğe aktarılması, ilgili literatüre katkıda bulunarak kaynak oluşturması ve bu konuda yapılan ilk çalışma olması açısından önemlidir. Ayrıca yöresel terzilik uygulamalarının analiz sonucunda tespit edilen uygulamaların tasarımcılara kaynak oluşturması ve kaybolan değerlerin belgelendirilmesi gerekliliği açısından da önemli olduğu düşünülmektedir.

YÖNTEM

Erzurum ve Bayburt çevresinde erkeklerin kullandığı gömlek, yelek, gazeki ve zıgva gibi parçaların birleşimi ile oluşan yöresel erkek giyiminin önemli bir parçası "çift kapaklı açık yakalı yelekleri" ile "zıgva (zıvga)" olarak bilinen arkası pilili pantolonların diğer yörelerde kullanılan örneklerinden farklılık gösteren üretim ve kullanım özelliği bulunmaktadır. Bu giysilerin yöresel değerleri ve kullanım özellikleri ile terzilik uygulamalarının kayıt altına alınması amacı ile yapılan bu betimsel araştırmada, öncelikle konu ile ilgili literatür taranmıştır. Bu çalışmada betimleyici ve yorumlayıcı bir yaklaşım olarak nitel yöntem izlenmiştir. Nitel yöntem, toplumsal olayları betimlemeyi, açıklamayı ya da, onları anlamaya yönelik öğeleri, ortaya

koymayı amaçlar (Armağan, 1983:2). Bu çalışmada bir yörede kullanılan giysi özelliklerinin üretim ve kullanım değerleri örnek bir çalışma ve geçmişe dayalı görsel materyaller ile kaynak kişilerin bilgileri birleştirilerek açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışma iki aşamadan oluşmaktadır. Öncelikle araştırmacılar tarafından Erzurum ve Bayburt ili ve çevresinde bu giysiyi kullanan, daha önceki yıllarda kullanmış veya kullanımına şaht olmuş kaynak kişiler ile iletişime geçilmiş ve ilgili literatür ile birleştirilerek giysinin geçmişte kullanımı ve günümüzdeki durumu açıklanmaya çalışılmıştır. Daha sonra, giysinin üretimini yapan zanaatkar usta terzi Yusuf Yurttaş'a ulaşılmış ve çift kapaklı açık yakalı yelek ile zığva olarak bilinen pantolonun üretilmesinde kullanılan yöresel üretim yöntemleri ve tekniklerin kayıt altına alınabilmesi için araştırmacılar tarafından giysi inceleme ve gözlem formu hazırlanmıştır. Üretim sürecinin analizinin yapılabilmesi ve yöresel uygulamaların tespiti için Yusuf Yurttaş tarafından üretilen bir adet yelek ile zığvanın tüm üretim aşamaları ile süsleme yöntemleri fotoğraflanmış bazı detayların çizimleri yapılmış ve üretim sürecine dâhil olan aşamaların ne olduğu, nasıl yapıldığı ve neden böyle kullanıldığı gibi sorulara yanıt arayarak detaylandırılmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Erzurum ve Bayburt yöresel erkek giysileri gömlek(içlik), yelek, zığva ve gazeki (ceket) olmak üzere dört temel parçası bulunmaktadır. Giysiyi tamamlayan aksesuar olarak kullanılan en önemli giysi parçası başa giyilen ahmediye adı verilen fes, bele takılan şal kuşak ile gümüş köstekli, saat ve kola takılan pazubent ve mendildir. İçlik olarak kullanılan gömlek, dik yakalı, yaka kısmı kruvaze kapamalı, kol ve manşetleri biyelidir. Gömleğin, yaka kruvaze parçasına ve manşetlere süsleme amaçlı düz dikiş makinesinde sırıma işlemi yapılmaktadır. Kruvaze parçasına verev motifler, manşetlerinde ise yöresel motifler kullanılmaktadır. Gömleğin dikim aşamaları standart gömlek dikim aşamaları ile benzer olduğu için bu çalışmaya dâhil edilmemiştir. Gömlek üzerine kola süs olarak takılan, içinde muska veya yazılı bir süre bulunan kol bağı pazubent takılmaktadır. Gazeki adı verilen üste giyilen ceketler çok önceleri kullanılırken günümüzde kullanımdan kalkmıştır, bu nedenle üretimi yapılmamaktadır.

Erzurum ve Bayburtta “*abacı*” olarak bilinen zanaatkar yöresel terziler, bu giysileri uzun yıllar kendilerine ait yöntemleri kullanarak üretmişlerdir. Usta çırak ilişkisi ile zaman içerisinde aktararak günümüze kadar gelen “*abacı*” ustalarının sayıları giderek azalmış ve günümüzde sadece Yusuf Yurttaş yörenin tek abacı ustası olarak kendi olanakları ile mesleğini sürdürmeye çalışmaktadır. Bulut (1984:9)' un Erzurum folkloru üzerine yapmış olduğu çalışmasında “*Erzurum'da 50 yıl öncesine kadar Kavaflar Çarşısında 100' e yakın abacı olduğunu, yöresel giysilerin günlük yaşamda kullanımı zaman içerisinde değerini yitirmeye başlayınca abacılık mesleğini icra eden ustaların giderek azaldığını*” belirtmiştir. Günümüzde Erzurum ilinde Erzurum ve Bayburt yöresi erkek giysilerinin dikimini yapan Abacı Ustası Yusuf Yurttaş'a dönemin Erzurum Palandöken ilçe belediye başkanı Orhan Bulutlar tarafından “*Recep Tayyip Erdoğan Kültür Merkezinde*” halk oyunları giysilerinin yöresel özelliklerini öne çıkartarak sürdürülebilir kılmak amacı ile “*Geleneksel Giysi Atölyesi*” kurulması ve giysilerin üretiminin yapılması sağlanmıştır.

Halk kültürünün önemli halkalarından birisini teşkil eden giysiler günümüzde gerek müzik ve hareket gerekse giyim kuşamıyla bünyesinde maddi, manevi kültür öğelerini üzerinde barındıran “*çift kapaklı açık yakalı yelekler*” ile “*zığva*” adı verilen pantolonların günümüzde yöre halkı tarafından kullanımı yok denecek kadar azdır. Ancak bu giysiler genellikle halk oyunları giysisi, özel gün veya yöresel halk kültürünün icra edildiği gecelerde kostüm amaçlı olarak kullanıldığı araştırmacılar tarafından yörede yapılan tarama sonucunda tespit edilmiştir.

Erzurum ve Bayburt Yöresi Çift Kapaklı Erkek Yelekleri ve Zığva

Erzurum ve Bayburt erkek halk giyiminde kullanılan “*çift kapaklı açık yakalı yelekler*” ile “*zığva*” kullanım biçimi, yapım teknikleri ve üzerine yüklenen anlamlar açısından değerlendirildiğinde benzersizlikle tanımlayabileceğimiz karakteristik özelliği olan giysi parçaları olarak karşımıza çıkar. Atılcan'ın (1991:101) yapmış olduğu çalışmasında gömlek, pantolon, gazeki ile yeleğin ve diğer aksesuarların takım olarak giysi bütünlüğü içerisinde kullanılan Erzurum- Bayburt erkek giyiminde “*çift kapaklı ve açık yakalı yelekler*”, ve “*çift kapaklı dik yakalı yelekler*” olmak üzere iki tür yelek kullanımının mevcut olduğunu, belirlemiştir. Çift kapaklı dik yakalı yeleklerin genellikle esnaflar tarafından tercih edildiğini, günümüzde bu yeleklerin kullanımının neredeyse terk edildiğini belirtmiştir.

Görsel 1: Erzurum erkek halk giyimi (çift kapaklı yelek-zığva)

Görsel 2-3: Erzurum erkek giyimi ve başlığı (ahmediye başlık) (KK3 fotoğraf albümü)

Görsel 4-5: Bayburt erkek halk giyimi ve başlığı (ebaniye) (KK4 fotoğraf albümü)

Genellikle çuha kumaştan yapılan erkek yelekleri gömlek üzerine giyilir ve “gazeki” adı verilen ceket ile alt bedene giyilen “zığva” olarak adlandırılan pantolonlar ile birlikte kullanılır. Yeleğin etek uçları zığvanın belinin içine gelecek şekilde yerleştirildikten sonra zığvanın uçkuruna sıkıştırılır ve üzerine bel kuşağı bağlanır, üzerine mendil takılır ve köstekli saat ile birlikte kullanılır (KK1). Erzurum yöresinde köstekli saat boyundan geçirilerek kullanılır (Gör.1). Bayburt yöresinde ise yelek cebine asılarak kullanılmaktadır (Gör4-5). 25 Kasım 1925’te ilan edilen kıyafet devrimi öncesinde Erzurum’da erkekler yöresel giysileri ile birlikte başa “dalfes” adı verilen fesler kullanılmış ve fesin etrafına “Amame, Abaniye, Ahmediye, Kefiye” isimleri verilen ince kumaşlardan hazırlanan sarıklar sarılarak yandan bir ucunu omuzlara bırakarak kullanılmışlardır (Gör. 2-4). Bayburt yöresinde biçimleri aynı olan bu başlıklar “Keçe Külâh” ve “ Fes Ebaniye” olarak isimlendirilmiştir. Başlıklar Türkiye Cumhuriyeti’nin benimsediği giysi formlarına paralel olarak kullanımdan kalkmıştır (Gör.3). Uzun bir süre giysi ile birlikte kullanılabilecek uygun bir başlık bulunamaması nedeni ile Erzurum yöresi erkek giyimi başlık kullanılmadan giyilebilen ender yörelerimizden biri olarak kabul görmüştür (KK 2). Ancak günümüzde kültürel giysi bütünlüğünün korunması amacı ile Erzurum ve Bayburt yörelerinde tekrar başlık kullanılmaya başlanmıştır.

Anadolu ve çevresi halk giyiminde bölgesel giysi özellikleri açısından hem erkek hem kadınlar tarafından üst bedene giyilerek kullanılan, yörelerde yaygın olarak “yelek” adı ile bilinen kolsuz üstlükler farklı şekillerde ve katmanlarda içe veya dışa giyilerek kullanım yeri bulabilmiş özellikli bir giysi parçasıdır (Koç ve Koca,2015:516). Günümüzde erkek halk giysiler çok az kişi tarafından kullanılmakta ve üretilmektedir. Diğer bir değişle yok olma sınırına dayanmıştır. Atılcan, (1991: 89) çalışmasında “Erzurum ili erkek halk giysileri olan “gazeki, gömlek, yelek ve zığva” “abacı” adı verilen esnaflar tarafından dikilir ve bu giysilerde kullanılan kumaşların büyük bir kısmı saf koyunyününden eğrilen ipliklerle tezgâhlarda dokunarak elde edildiğini” belirtmiştir.

Erzurum ve Bayburt ilinde erkekler tarafından kullanılan “çift kapaklı açık yakalı erkek yelekleri” yöresel özellikleri üzerinde taşıyan benzersiz bir giysi çeşidi olarak karşımıza çıkmıştır. Yusuf Usta (2019: KK1) yeleklerde kullanılan kumaşların özelliklerini ve renklerini şu şekilde açıklamıştır. “Bu yeleklerin eskiden yapılanları koyunyününden elde eğrilerle üretilen iplikler ile el tezgâhlarında dokunan kumaşlardan dikilirdi. Bu kumaşlar genellikle kahverengi, siyah lacivert ve gri renklerde olurdu, günümüz uygulamalarında ise Erzurum’da sadece lacivert Bayburt’ta ise siyah renk yün kumaşlar kullanılmaktadır”.

Çift kapaklı açık yakalı erkek yelekleri kolsuz, boyu bel ile kalça düşüklüğü hattı arasında, ön kapaması soldan sağa doğru kruvaze olacak şekilde kapanmaktadır. Arka beden ön bedene göre daha geniş olarak kesilmekte ve

yan dikiş öne doğru kup oluşturacak şekilde kaydırılarak dikilmektedir. Kol altında kup çizgisi üzerine her iki tarafa da aplike cep yerleştirilmiştir. Ceplerin üzeri yöresel motifler kullanılarak işlenmiştir. "V" şeklinde açılan yakanın çevresine floş iplikle elde örülerek oluşturulan (eski örnekleri ipek ipliklerden yapılırdı) kaytanlar sıralı olarak 7-8 cm. yana yana dizilerek yaka ucuna kadar yerleştirilmiştir. Yerleştirilme yapılırken yaka ucunda daha geniş omuzlara doğru daha dar olarak yapılmakta, arka yaka çevresine yapılmamaktadır. Klapanın her iki kenarına ön ortasına paralel olacak şekilde kaytan geçirilmiş ve kaytanların kenarlarına ilikler yerleştirilmiştir. Klapanın açık olan kenarına kapamayı sağlamak için yörede "zigil" adı verilen ve mumlu ayakkabı bağcığından elde örülerek yapılan düğmeler dikilmiştir. Yeleğin arka kol kenarlarından roba biçimi verecek şekilde "koçboynuzu" adı verilen motif kaytan ile yapılmaktadır bu süsleme motifleri ön yaka kenarına da işlenmektedir. Yeleğin üzerinde kullanılan tüm detaylar ve çeşitli örme teknikleri ile farklı şekillerde biçimlendirilirken el işçiliği kullanılmaktadır.

Görsel 6: Çift kapaklı açık yakalı erkek yelek ön ve arka görünüm

Çizim 1: Çift kapaklı açık yakalı erkek yelek ön ve arka görünüm (Çizim, Aksakal, M.)

Anadolu'nun diğer bölgelerinde "Zıpka, Zıvka" olarak bilinen dar paçalı giysi Erzurum yöresinde "Zığva" Bayburt yöresinde ise "Zıvga" olarak söylenmektedir. Türkçe sözlükte zıpka: "Karadeniz kıyısı halkının giydiği dar paçalı potur" olarak tanımlanmıştır (http://www.tdk.gov.tr.). Sezen (1994: 275) zığvayı, uçkurlu, beli bol, arkası torba şeklinde pililer ile kaplı, siyah ipek kaytan süs olarak kullanılır şeklinde açıklamıştır. Birçok yörede kullanılan zığvalar (zıpka, zıvka, zıvga) yörenin şartlarına, kültür ve geleneklerine göre şekillenmiştir. Erzurum yöresinde "güngörmez zığva, doğramalı zığva ve kadı biçimi zığva" olmak üzere üç çeşit zığva kullanılmıştır. Bu zığva çeşitlerinden günümüzde halk oyunlarında kullanılan "Doğramalı zığva" dır. Doğramalı denilmesinin sebebi ise arka bedende bulunan "galle" olarak isimlendirilen pililerdir. Yapılan araştırmalarda "Doğramalı zığva", "Güngörmez zığva"nın stilize edilerek (biçimlendirilerek) oluşturulmuş yeni biçimi olduğu söylenebilir. Gerek ve Ünveren (2006: 6)'ın yapmış oldukları çalışmada bugün Erzurum'da giyilen erkek giysileri, geleneksel giyim tarzına bağlı kalınarak, günün şartları ve gençlerin arzu ve istekleri doğrultusunda Abacı Esnafı (ustaları) tarafından üretilmiş bir giyim tarzı olduğu belirtilmiştir. Atılcan (1991: 96)'ın yapmış olduğu çalışmada zığvanın Erzurum yöresinde güngörmez zığva olarak adlandırılan zığva çeşidinin geliştirilip doğramalı zığva durumuna getirilmesinin serüveni olduğunu belirtmiş ve bu serüveni şöyle açıklamıştır.

... Gün gelmiş kimi yeniliği seven, moda icat eden gençler, Güngörmez zığvanın biçimini değiştirip daha zarif ve süslü bir giysi biçimi ortaya atmışlar. Kendilerinin beğendiği yeni biçim abacılar tarafından benimsenerek yapılmaya başlanmış. Ama doğramalı zığvanın dar oluşu, bacakları sıkı sıkıya sarması ve arka kısmında gallenin zengin pileler ile süslü olması nedeniyle kimi yaşlı tutucu Erzurumlularca sert tepkiyle karşılanmış. Bu zığvaları giymiş olanlar durdurularak galleleri kesilmiştir. Böylesi sert tepkilere rağmen Doğramalı zığva, Güngörmez zığvanın yerini almış ve başka bir değişikliğe uğramadan günümüze ulaşmıştır (Atılcan, 1991 : 96).

Görsel 7: Zığva ön yan ve araka görünüm

Çizim 3-4: Zığva ön ve arka görünüm (Çizim, Aksakal, M.)

“Doğramalı zığva” adı verilen arkası pilili zığvalar ilk zamanlar tepkiyle karşılanmasına rağmen günümüzde en yaygın olarak kullanılan halk oyunları giysisidir. Geleneksel giysiler ilk önceleri yerli koyun yünlerinden yapılan ve el tezgâhlarında dokunan orijinal yün renginden yapılan ve Erzurum yöresinde “şal kumaş” olarak isimlendirilen örüldüğü ilçenin veya köyün adıyla bilinen (Tortum şalı, Köşk köyü şalı gibi) kumaşlardan yapılmıştır. Fakat ilerleyen zamanlarda artık el tezgâhlarında dokunan kumaşlar bulunmadığı için fabrika üretimi kumaşlar kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde Erzurum ve Bayburt erkek giyimini birbirinden ayıran en önemli özellik Erzurum yöresinde lacivert, Bayburt yöresinde ise siyah renk kumaşın kullanılması olarak kaydedilmiştir.

Osmanlının son dönemi ve Cumhuriyetin ilk yıllarında geleneksel erkek giysilerini (güngörmez zığva, doğramalı zığva, kadı biçimi zığva, yelek, gazeki) abacı adı verilen zanaatkâr ustalar tarafından yöresel teknik uygulamalar kullanılarak üretildiği kaynak kişiler tarafından belirtilmiştir. Erzurum ve Bayburt yöresinde abacı ustalarının yapmış olduğu üretim ile terzilikte yapılan üretimlerin birbirinden farklı uygulamaları gerektirdiği belirlenmiştir. Abacı ustalar; genellikle geleneksel giysiler diken ve bu giysileri dikerken günümüzde giysi üretiminde kullanılan teknikleri (kalıp, çizim gibi) kullanmadan kumaş üzerinde alınan birkaç ölçü ile kesim yapan ve dikimde daha çok el işçiliği uygulayarak üretim yapan zanaatkâr terzilerdir. Teknolojinin ilerlemesi ile hazır giyim üretiminin artması ve günümüzde birçok etkenle birlikte artık geleneksel giysilerin kullanılmaması bu zanaat dalının ve teknik uygulamaların kaybolmasını ve giysilerin giderek unutulmasını hızlandırmıştır.

Erzurum - Bayburt Yöresi Abacı Ustası Yusuf Yurttaş

Erzurum ve Bayburt yöresinde erkekler tarafından kullanılan giysilerin üretiminin nasıl yapıldığı ile ilgili araştırma yapıldığında, bu giysilerin üretimini yapan 1966 yılı Erzurum doğumlu “Yusuf Yurttaş”ın yörenin tek ustası olduğu tespit edilmiştir. Yusuf usta mesleğini, abacı ustası olan babası İbrahim Yurttaş’tan öğrenmiştir. Çırak olarak işe başlayan usta; ilk olarak kaytan örme ve zigil yapmayı, sonrasında kesim dikim işlerini öğrendiğini belirtmiştir. Yusuf usta, 1978 yılında Erzurum halk oyunları halk türkülerini derneğinde 35 yıl halk oyunları oynamıştır. Halk oyunları oyunculuğu ile birlikte abacılık mesleğine ilgisinin arttığını ve mesleğini geliştirdiğini bildirmiştir. Usta, yaklaşık 40 yıldır abacı ustası olarak terzilik mesleğini sürdürmektedir. Erzurum/ Bayburt erkek halk giysilerinin her bir aşamasında yoğun emek olduğunu, en çok zaman alan ve zor olan işlemin ise kaytan örme işlemi ile dikim aşamaları ve zigil yapım aşamaları olduğunu belirtmiştir. Geleneksel giysi dikim işinin çok fazla el emeği ve sabır gerektirdiğini belirtmiş bu nedenle de yetiştirecek çırak bulunmanın zor olduğuna değinmiştir.

Erzurum ili “Bat pazarı” semtinde “Terzi Yusuf” adında kendi işletmesinde yöresel giysileri üreterek yaşatmaya çalışan Yusuf ustaya, 2016 yılında Erzurum Palandöken İlçesi dönemin Belediye Başkanı Orhan Bulutlar tarafından Erzurum Belediyesi bünyesinde açmış oldukları “*geleneksel giysi atölyesini*” kurarak yok olma sürecine giren bu mesleğe sahip çıkmayı hedeflemişlerdir. Bu zanaatın devamlılığını sağlamak ve Erzurum ili kültür mirasını korumak amacına dayanarak atölyede özel dikim, yöreye ait teknik ve süsleme açısından özel bir üretim yöntemi bulunan yöresel giysi üretiminin unutulmaması için yeni zanaatkârlar yetiştirilmeye ve bu zanaat dalı gelecek nesillere aktarılmaya çalışılmaktadır. Yusuf Usta tarafından dikilen yelek ve zığva üretim aşamaları araştırmacılar tarafından 18.01.2016- 13.02.2016 tarihleri arasında kayıt altına alınarak Yusuf Yurttaş Ustanın geliştirdiği yöntem, teknik ve yöresel uygulamalara ilişkin işlemler aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır.

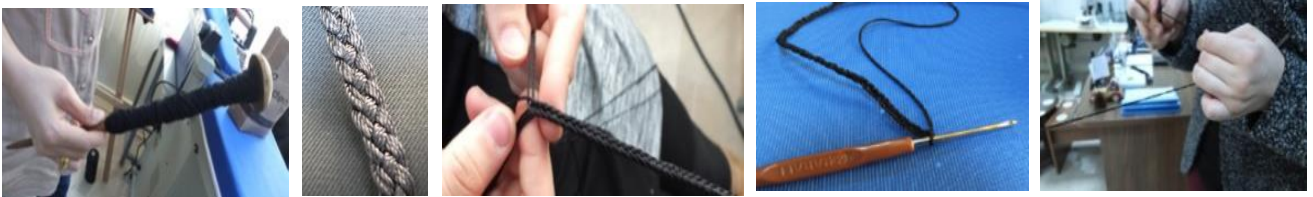

Görsel 8: Abacı ustası Yusuf Yurttaş

Çift Kapaklı Erkek Yeleği ve Zığvanın Üretim Yöntem ve Teknik Uygulamaları

Yusuf Yurttaş’ ın atölyesinde yapmış olduğu çift kapaklı açık yakalı yelek ile zığvanın üretim aşamaları araştırmacılar tarafından fotoğraflanarak kayıt altına alınmıştır. Bu giysilerin teknik detayları ile üretim aşamalarının bazı uygulamaları ortaktır. Bu nedenle öncelikle ortak olan uygulamalar daha sonra yelek ile zığvanın üretim aşamalarındaki farklılıklar ayrı ayrı olarak ele alınarak alanın gerektirdiği şekilde aktarılmaya çalışılmıştır.

Kaytanın Hazırlanması

Görsel 9: Floş ipliğin teşi yardımı ile bükülmesi, bükümlü iplikler ile baklava kaytanlarının örülmesi, bükümlü iplik ile örülen kılçık kaytanları, tığ ile zinciri çekilmesi ve bükümlü kaytan yapımı.

Yelek ile zığvanın dikişlerinin üzerini kapatmak ve süslemek amacı ile kaytan kullanılmaktadır. Kaytanların yelek kesim ve dikim işleminden önce işlemeye hazır hale getirmek için siyah floş ipliklerden kaytanlar ve kılçıklar yöreye özel teknik uygulamalar ile hazırlanmaktadır. Kaytan ve kılçıklar tamamen elde yapılmaktadır. Atılcan (1991:91) Erzurum giysileri ile ilgili yapmış olduğu bir çalışmada farklı renklerde örülen kaytanların kullanıldığı da belirtilmiştir. Bu kaytanların yöre halkı kadınlarının giysilerinde, masa örtüsü, bohça gibi ev mefruşatlarınsa süsleme amacıyla kullandıklarını belirtmiştir.

Kaytanlar önceden ipek iplik ile yapılırken günümüzde floş ipliklerden üretilmektedir. Eski ve yeni uygulamalarda kaytan iplikleri İstanbul'dan temin edilmektedir (KK1). Kaytanların hazırlanması oldukça zaman alıcı ve el emeği gerektiren işlemdir. Kaytanlar giyside kullanılacak yere göre değişik örgü teknikleri kullanılarak farklı genişliklerde yapılmaktadır. Yelek süslemesi için “*baklava, kılçık, bükümlü floş iplik ve zincir*” örgü tekniğinde hazırlanmış kaytanlar kullanılmaktadır (KK1) “*Baklava*” örgü olarak adlandırılan kaytanlar elde örülerek yapılmakta ve yaka etrafında kullanılmaktadır. “*Kılçık*” olarak adlandırılan kaytanlar

elde örülerek (saç örgüsü şeklinde) elde edilmekte ve yaka etrafında, ön ortasında (iki sıra), arka koçboynuzu motifinde kullanılmaktadır. "Bükümlü" kaytanlar ise karşılıklı iki kişi floş ipliği ters yöne doğru bükerek elde etmektedir ve yaka etrafının "çivi" olarak adlandırılan son halkasında, ön ortası çiçek motifinde kullanılmaktadır. "Zincir" örgü tekniği ile örülen kaytan ise klapanın her iki kenarına ilik yapımı ve cep motifleri ile cep etrafında kullanılmaktadır (KK1).

Kumaşın Kesilmesi

Yusuf Usta "çift kapaklı açık yakalı yelek" ile "zığva" üretimini yapabilmek amacı ile kendisi tarafından geliştirdiği temel bir kalıp kullanmaktadır. Çocuk ve yetişkinler için ayrı ayrı olan temel kalıp standart olarak tek beden olarak hazırlanmıştır. Farklı bedenlerde büyütme veya küçültme yapılması gerektiğinde kişinin en ve boy ölçülerine uygun olarak kesim sınırları ayarlanmaktadır. Yusuf Usta standart kalıplarını mukavva üzerine geçirmiş ve tüm kesimlerini bu kalıplar ile yapmaktadır. Yusuf Usta, hazırlamış olduğu bu kalıpları sadece belirli sınırları çizmek amacı ile kullanmaktadır. Verilen sipariş ölçülerine göre kalıp kumaşa yerleştirildikten sonra beden farklılıkları için büyütme veya küçültme işlemlerinin yapılmasını yılların verdiği tecrübeye dayalı olarak kullandığı bir sistem ve kendine özgü pratik uygulamalar ile gerçekleştirmektedir.

Yelek kalıbı düz boy iplik yönünde kumaşa yerleştirilerek etrafı sabunla çizilir. Yeleğin yan dikiş kenarından dışa doğru açma yapılır. Yusuf Usta bu açma işlemine "kup çizimi" adını vermiştir. Bu açma yapılırken kullanacak kişinin beden genişliği göz önünde bulundurulur. Yani kup yeleğin bedene uyumunu sağlamak amacı ile dar veya geniş olarak çizilerek yeleğin kesimi yapılır.

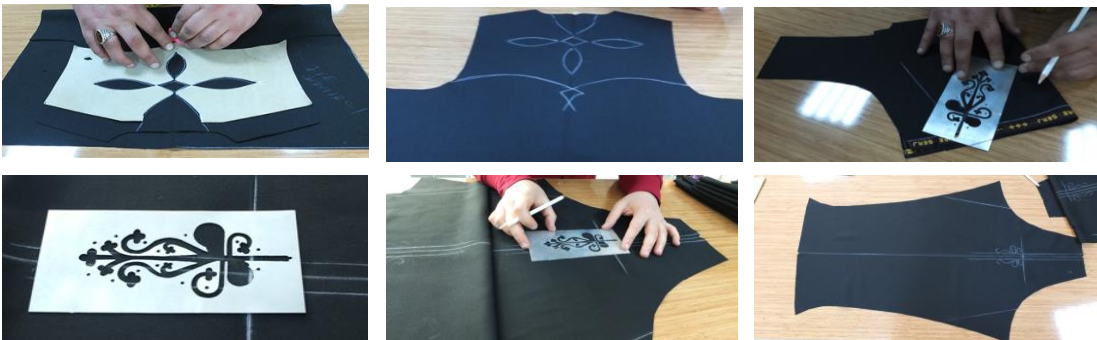
Görsel 10: Kalıbın kumaşa yerleştirilmesi ve kesilmesi ve ön bedene kup çizimi

Görsel 11: Ön ve arka paçanın kesilmesi, iç paça ek yerinin işaretlenmesi ön ve arka süsleme yerinin işaretlenmesi

Zığva kesimi yapılırken kumaş düz boy iplik yönünde katlanır. Paça için oluşturulan kalıbın düz olan yan dikiş hattı katlı kenara gelecek şekilde düz boy iplik yönünde yerleştirilir. Kumaş kesimi yapılmadan önce giyen kişinin beden ölçülerine uygun olarak iç paça ve ağ hattında genişletme ve daraltma işlemleri yapılır. Yusuf Usta tarafından hazırlanan zığva kalıbı ön ve arkayı aynı kalıp ile kesme üzerine hazırlanmıştır. Kalıp kumaşa yerleştirildikten sonra arka ağ bir miktar genişletilerek çizilir. Kişinin ölçüsüne uygun olarak paça boyu ile paça genişlik ölçüsü işaretlenir. Riga yardımı ile iç bacak kavisi verilerek çizilir. Çizim işlemi tamamlanan zığvanın kesim işlemi yapılır.

Kesimi yapılmış olan zığva iç bacak ek parça yeri çizilir. Önceleri bu ek parça ayrı olarak kesilip birleştirilirken günümüzde ise işçilikten ve zamandan tasarruf sağlamak amacıyla kalıpta bütün olarak çalışılmaktadır. Ek parçalarının bulunduğu kısım kaytanlarla süslenmektedir. Kesimi yapılmış olan zığva kumaşı ikiye açılır, ön ve arkada ütü hattında olacak şekilde kaytan işlenecek kısım çizilerek işaretlenir.

Yelek ile Zığvanın Süsleme Motiflerinin Kumaşa Geçirilmesi

Görsel 12: Metal levhaya aktarılmış zığva ve yelek motif şablonları ve kumaşa aktarılması.

Kesimi yapılan yeleğin sağ ve sol beden ön ortasına verev olacak şekilde çiçek motifi işlemesi için desen yeri belirlenmektedir. Kullanım kolaylığı ve desenin her çalışmada aynı olmasını sağlamak amacı ile desen için metal bir plakadan şablon oluşturulmuştur. Hem yelek için hem de zığva için hazırlanan bu desen şablonları arka beden robasına, ön beden yaka kenarının köşesine ve zığvanın yan dikiliş hattına gelecek şekilde aktarılır. Yeleğin arka beden robasına çizilen motif “koçboynuzu” olarak adlandırılmaktadır. Çocuklar için hazırlanan zığvanın motifleri, kumaşa aktarılırken motifin yarısı çizilir; yetişkinler için hazırlanan zığvalara ise desenin tümü uygulanır.

Yeleğin Süslemelerinin Uygulanması (Kaytanın Dikilmesi, Kılçıkların Geçirilmesi)

Önceki dönemlerde Abacılar tarafından üretilen yeleklerin süslemeleri ile ilgili işlemler el dikişleri ile yapılırken günümüzde Yusuf Usta tarafından yapılan uygulamalarda makine dikişleri kullanılmaktadır. Atılcan (1991:91) konuya ilişkin yapmış olduğu çalışmasında eskiden abacıların kaytan dikim işlemlerini yaparken diz üzerinde ve bu iş için ucunda kanca bulunan, kumaşı germeye yarayan deri veya kalın kumaştan yapılmış bir aracın kullanıldığını belirtmiştir. Ayrıca kaytan dikim işleminin sabır ve yetenek gerektirdiği için bu işlem kalfalara yaptırılmadığını ve ustalar tarafından özenle yapıldığını belirtmiştir.

Görsel 13: Yaka kaytanların dikilmesi, ön beden motif sarım işlemi, arka beden motif örneği

Günümüzde zaman ve maliyet açısından kaytanlar makinede zemin kumaş üzerine düz dikiş ile dikilmektedir (KK1). Yaka etrafına ilk önce iki sıra kılçık ve daha sonra baklava örgüsü dikilmektedir. Yetişkin için dikilen yelekte 7-8 cm çocuk için dikilen yelekte ise 5-6 cm genişliğine ulaşacak şekilde işlem tekrar edilmektedir. Ön ortasında daha geniş omuzda daha dar olan kaytan genişliğine ulaşabilmek için belli bir noktadan sonra ara bir mesafeden başlanarak kaytanlar kısa mesafeli geri dönüşler yapılarak dikilmektedir. Ön beden de bulunan çiçek motifi için kumaş kasnağa geçirilerek gerilir ve hazırlanan kaytanlar makinede sarma tekniği ile dikilerek kumaş üzerine sabitlenerek motif oluşturulur. Arka bedende koçboynuzu motifi oluşturulurken kaytan makinede düz dikiş ile dikilerek tutturulur. Erzurum ve Bayburt yöresinde kullanılan yeleklerde genellikle koçboynuzu motifi kullanılır ancak yeleği diken ustanın estetik algısı ve kullanılan bölgenin yöresel özellikleri ile motiflerde farklılıkların olduğu da gözlenmiştir.

Yaka etrafına kaytan sık aralıklarla yan yana getirilerek tutturulur. Yakanın kenarlarına geçirilen kaytanın dikim işlemi tamamlandıktan sonra fazla iplik uçları temizlenir. Yaka etrafında bulunan dikiş payı içe doğru katlanarak çima dikişi çekilir. Bu işlem yeleğin astarlanma aşamasında kolaylık sağlayan bir işlev olduğu için yapılmaktadır.

Zigil (Düğme) Yapımı ve Dikimi

Yeleğin ön bedeni geniş bir kruvaze kapamayı içeren bir modele sahiptir. Yörede bu kapama işlemine çift kapak adı verilmiştir. Kapamayı sağlamak için yörede “zigil” adı verilen ve mumlu ayakkabı bağcığı kullanılarak elde örülerek yapılan düğmeler kullanılmaktadır. Düğmelerin örülmesi yöresel bir uygulama tekniği ile yapılmaktadır. İpliğin birbiri içerisinden geçirilmesi sonucunda düğüm yapılarak oluşturulan düğmeler kargaburnu ile sıkıştırılarak sağlamlaştırılır. Zigiller soldan sağa doğru kapanan yeleğin sol kenar dikişi ile sağ kup dikişi üzerine makinede düz dikiş ile tutturulur. Zigiller dikildikten sonra ön ortasına “kılçık” örgüsünde kaytanlar yan yana iki sıra olacak şekilde dikilir.

Görsel 14: Zigil yapım aşaması, kargaburnu yardımı ile ipliklerin sıkıştırılması, kapama hattına zigil ve kaytanın dikilmesi.

Yeleğin Birleştirilmesi ve Astarlanması

Yeleğin ön bedeni astarlandıktan sonra arka beden astarı ile birlikte yan dikişler birleştirilir ve torba şeklinde çevrilerek yeleğin birleştirilmesi sağlanmış olur. Yeleğin cep ile ilik yerlerinin oluşturulması astarlama işlemi

tamamlandıktan sonra yapılmaktadır. Ön ortası dikiş payları içe doğru katlanarak çima çekilir. Yelek kalıbına uygun olarak kesilmiş astar parçaları (astar genellikle zemin kumaşından kesilir) sağ ve sol ön beden üzerine dikilir ve yelek parçaları tek tek astarlandıktan sonra birleştirilir. Astarlanan yeleğin fazla payları kesilerek temizlenir ve çevrilir. Kol oyuntularına, etek ucu ve kup kısımlarına çima çekilir. Bu aşamalarda kaytanların zarar görmemesi için kesinlikle ütü işlemi yapılmaz.

Önceleri arka beden koçboynuzu kısmı zemin kumaştan ve geri kalan sırt kısmı ise astar kumaştan yapılırken günümüzdeki uygulamalarda arka bedenın astar kumaşı ön beden gibi zemin kumaştan kesilerek yapılmaktadır(KK1).

Görsel 15: Ön beden astarlama işlemi, arka beden astarlama işlemi

Yelek İliklerinin Yapılması ve Cep Dikimi

Zincir örgü kaytan kullanılarak ilikler yapılır. İlikler için kaytanın dikileceği yer belirlenerek çizilir ve makinede düz dikiş ile dikilir. İliklerin hemen yanına bir sıra daha zincir kaytan dikilmektedir.

Görsel 16: İlik yerinin tespit edilmesi, iliklerin yapılması, cep kaytan dikimi ve bedene tutturulması

Cep süslemesi için zincir örgü kaytanı kullanılır. Cep ağzına zig-zag motif uygulanmaktadır. Cep etrafına tek sıra zincir kaytan dikilir ve cep yeri tespiti yapıldıktan sonra çima ve gaze dikişi ile cep yeleğe dikilmektedir.

Çift Kapaklı Açık Yakalı Erkek Yeleğinin Bitmiş Görünümü

Bitmiş ürünün iplikleri temizlenir ve kaytan uçları çakmakla yakılır. Kaytanlar zarar görmeyecek şekilde buharlı ütü ile yeleğin son ütüsü yapılarak "çift kapaklı açık yakalı yelek" in üretimi tamamlanmaktadır.

Görsel 17: Son kontrolü yapılmış çift kapaklı açık yakalı yelek (ön - arka)

Zıgva Dikimi

Paçalara Kaytan ve Kılçıkların dikilmesi

Görsel 18: Paça kaytanları ile kılçıkların dikilmesi

Balıksırtı örgüsünde olan kaytan, zıgva ek parça kısımlarına ve iç bacak kenarına makinede düz dikiş ile dikilir. Balıksırtı örgüsündeki kaytan yanına kılçık kaytanlar. Bu işlem bir kenar için uygulanır. Diğer kenar kısmına ise sadece balıksırtı örgüsünde olan kaytan dikilir. Bu işlem iç bacak dikişi birleştirildiğinde bütünlük sağlamak için yapılmaktadır. Sağ iç bacak kısmına balıksırtı örgüsünde olan kaytan makinede düz dikiş dikilir.

Görsel 19: Paça ütü hattına kaytan ve kılçık geçirilmesi, süsleme işlemleri tamamlanmış paçalar.

Sağ ve sol bedenleri birleştirmede kolaylık sağlamak, ara dikişi gizlemek ve kaytanlarda bütünlük sağlamak amacıyla kaytan dikilen kenarın dikiş payı içe doğru katlanarak kaytan üzerinden tekrar makine dikişi ile dikilir. Zığvanın paçalarının ön bedende kesimi yapılırken işaretlenen ütü çizgisi üzerinde zığva kılçık kaytan ve bu kaytanın her iki kenarına gelecek şekilde balıksırtı örgüsünde kaytan dikilerek bir hat oluşturulur.

Zığva için Galle Yapımı

Görsel 20: Galle parçalarının kesilmesi ve hazırlanması

Galle parçasının boyu ise genellikle yetişkin için dikilen zığvada 130-145 cm arası ile 150-160 cm arasında değişmekte, çocuk için dikilen zığvada ise 90-110 cm arasında değişmektedir. Galle yüksekliği bacak oyuntusuna göre ayarlanır, oyuntu kısmı ise baldır genişliğine göre yapılmaktadır. Galle parçası dikdörtgen şekilde kesilir ve kumaşa hacim vermek amacı ile amerikan bezi ile kaplanarak dört kenarından makine dikişi ile birbirine tutturularak astarlanır. Astarlama işlemi yapılmış olan galle parçasının pili üst dikiş yeri işaretlenerek çizilir. İlk işaretten sonra galle parçası dört eşit parçaya bölünür ve her bölüm sabun ile çizilerek işaretlenir.

Görsel 21: Gallenin pililerin yapılması ve makine dikişlerinin çekilmesi.

Galle parçasının ortası belirlenir. Galle parçasının uzun kenarı üzerinde ilk işaret alınan yerden arka ortasında pilikase oluşturulacak şekilde 1,5 cm aralıklarla pililer yapılarak arka ortasına doğru katlanır ve makine dikişi ile tutturulur. Pililer, kumaş boyunca katlanarak çizilen dört çizgi üzerinden düzeltilir ve makine çekilerek kövrüklü bir parça haline getirilir. Dikimi tamamlanan galle parçasının ütü süsü yapılır ve zığva paçalarına geçirilmek üzere hazır hale getirilir.

Efşan Yapım Aşaması

Zığva yelek ile giyildiğinde giysinin kuşanma özelliği doğrultusunda beden üzerine düzenin bozulmaması için çıkartılıp yeniden giyilmesi oldukça güç bir eylemdir. Bu nedenle giyen kişinin fizyolojik ihtiyacını karşılayabilmesi için zığvanın ön ortasına gelecek parça üzerine efşan adı verilen 7-8 cm uzunluğunda bir yırtmaç açılır. Efşan yapmak için ilik paçası efşan yapılacak ön ağ parçasının ortasındaki işaretlenen yere yerleştirilir ve 7-8cm. uzunluğunda ve 1cm. genişliğinde makine çekilir. Dikilen ilik parçasının ortası kesilir ve uçları üçgen şeklinde çıtlatılır. Oluşan açıklıktan ilik paçası arka yüze doğru çevrilir ve ilik etrafına makine çekilir.

Görsel 22: Efşan yapılması ve makine dikişlerinin çekilmesi.

Ön Ağ Parçası ile Galle Parçasının Birleştirilmesi

Efşan çalışılmış ön ağ parçası aynı boyutta kesilen astar parçası ile birlikte gallenin kısa kenarı makine dikişi ile birleştirilir. Dikilen parçaların fazla payları kesilerek düzeltilir. Dikiş hattından gaze dikişi yapılarak paylar tek tarafa yatırılır.

Görsel 23: Ön ağ parçası ile galle parçasının birleştirilmesi ve makine dikişlerinin çekilmesi.

Uçkur büzüldüğü zaman arka kısımda bombeli bir görüntü oluşumunu sağlamak amacı ile galle parçasının ön ağ parçasından daha uzun olması gereklidir. Bu uzunluk giyen kişinin vucut özelliğine göre farklılık gösterebilir. Ön ağ parçasında daha önce çalışılan efşan açıklığından iç kısımdaki astar kesilerek katlanır ve efşan etrafından açıklığı makine çekilerek tutturulur.

Zığva Parçalarının Birleştirilmesi

İki paça ve hazırlanan ağ parçasının birleştirilmesi ve uçkur geçirilecek yerin hazırlanmasını gerektiren işlemler dizisini kapsamaktadır. Kaytanları dikilen ve iç bacak kısmını birleştirmek için hazır hale getirilen zığva parçası, dikiş payı katlı olarak çalışılan kenar, dikiş payı açık olan kenarın üzerine konularak kılçık kenarından makinede düz dikiş ile dikilerek birleştirilir.

Görsel 24: Zığva parçalarının birleştirilmesi

Galle ve ön ağ parçası ile zığva paçaları birleştirilir. Paçalar galle ve ön ağ parçası ile birleştirilirken arka galle parçası ön ağ parçasından uzun olduğu için galle ve ön ağ parçasının birleşme noktasından paça ağ oyuntusu 2 cm galle kısmına kaydırarak dikilmesi önemlidir. Bu işlemin yapılması gallenin arkada bombeli şekilde durması açısından oldukça önemlidir.

Zığvanın Astarlanması

Zığva yünlü kumaştan yapıldığı için bedene giyildiğinde konforu sağlamak, beden üzerindeki duruşunu netleştirmek hem de kumaşın mukavemetini artırmak amacı ile tamamı astarlanır. Zığva paça kalıbına astar payı verilerek kesilir ve iç bacak kısımları birleştirilir. Astar zığva içine geçirilir ve makinede düz dikiş çekilerek tutturulur.

Görsel 25: Zıgvanın astarlanması

Kurtağzı Dikimi ve Paçaya Geçirilmesi

Kurtağzı, zıgva paça ağzına dikilen üzeri kaytanla işlenmiş bir parçadır. Kurtağzı, zıgva paçalarının ayakkabı üzerine düşüşünü ve paçanın tam olarak ayakkabı üzerine yerleşerek şık bir görüntü sağlamak amacıyla yapılmaktadır. Kurtağzı parçası daha önce hazırlanan kalıp ile kesilir ve dikiş kenarlarından dikilir. Üzerine tüm yüzü kaplayacak şekilde balıksırtı örgüsünde kaytan yan yana gelecek şekilde dikilir. Hazırlanan bu parça zıgva paça ağzına makinede düz dikiş ile birleştirilir.

Görsel 26: Kurtağzı kesimi ve kaytan dikimi

Kaytanlar dikildikten sonra fazla payları kesilerek kenarlar düzeltilir. Kurtağzı parçasını zıgva paça ağzına birleştirmede kolaylık sağlama için parçanın dikiş payları ters yüze doğru katlanarak dikilir.

Görsel 27: Kurtağzı parçasını zıgva ile birleştirilmesi.

Zıgva paça ağzı düzeltildikten sonra kurtağzı parçası zıgva paça ağzına yerleştirilir. Kurtağzı makine dikişi ile birleştirilir. Kurtağzı parçası zıgva paça ağzına dikildikten sonra zıgva kumaşından kurtağzı parçasını astarlamak için kumaş eklenir. Paça ağzına eklenen kumaş parçası içe doğru katlanır ve bir kaç sıra makine dikişi çekilir. Zıgva paça astarı kurtağzı parçasına dikilir. Kaytanlarındaki iplik uçları çakmakla yakılarak temizlenir.

Uçkur Yerinin Dikilmesi ve Uçkurun Geçirilmesi

Bedene giyilebilmesi için bel genişliğinden daha geniş olan zıgvanın bele uygunluğunun sağlanabilmesi uçkur geçirilerek sağlanmaktadır. Uçkur parçası zıgvanın bel genişliği ölçüsüne göre siyah poplin kumaştan kesilir. Uçkur dikilecek bel kısmına dikiş çekilir ve fazla paylar kesilerek temizlenir. Uçkur parçası zıgva iç kısmından dış kısma çevrilecek şekilde bel hattına yerleştirilerek dikilir. Uçkur ipini geçirebilmek için zıgva ön ağ bel kısmının her iki tarafından açıklık bırakılır.

Görsel 28: Uçkur dikimi

Uçkur parçası ikiye katlanır ve zığva dış kısmına doğru çevrilerek dikilir. Uçkur ipi firkete yardımı ile geçirilir.

Görsel 29: Uçkur dikimi

Uçkur ipliğinde gaz lambaları fitili olan şerit kullanılmaktadır. Sağlam ve esnemeyen bir malzeme olduğu için tercih edilen gaz lambası fitili, zığvanın ilk dikiminden günümüze kadar orijinal halini korumuştur. Yusuf Usta, önceleri çokça bulunan gaz lambası fitilinin günümüzde kullanımı olmadığı için İstanbul'da bir firmanın yılda yalnızca iki kez üretim yaptığını ve temin etmekte güçlük yaşadıklarını belirtmiştir.

Zığvanın Katlanması

Görsel 30: Zığva katlanması

Zığva katlanarak saklanmaktadır. Bu nedenle yörede özel bir katlama usulü geliştirilmiştir. Zığva paçaları üst üste getirildikten sonra galle kısmı paçalara doğru katlanır. Daha sonra paçadan bele doğru ikiye katlanır ve Kurtağzı zığva içine doğru katlanarak kaldırılır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Erzurum ve Bayburt yöresinde “çift kapaklı açık yakalı erkek yelekleri” ile “zığva” kıyafet devrimine kadar yöre halkı tarafından yaygın olarak kullanılan giysi biçimi olmuştur. Giysiye ait aksesuarlar ve giyinme biçim ve sırasına göre; "gömlek, zığva, yelek, serhatlık, kuşak, mendil, köstek, pazubent, gazeki, başlık, yün çorap, cıstik (ayakkabı)" giyilmiştir. Araştırma kapsamına alınan çift kapaklı açık yakalı erkek yelekleri ile zığvanın kesim, süsleme, dikim ve terzilik aşamaları fotoğraflanarak belgelendirilmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

- ✓ Gömlek, zığva, yelek ve gazeki gibi ana giyim unsurlarının yanı sıra serhatlık, kuşak, başlık ve aksesuarlar ile tamamlayıcı giyim kuşam unsurlarının kullanıldığı çok parçalı giyim biçimi kullanılmıştır.

- ✓ Erzurum ve Bayburt yöresinde “*çift kapaklı açık yakalı erkek yelekleri*” ile “*zığva*”nın kesim, süsleme, dikim ve terzilik aşamaları aynıdır. Giysilerde kullanılan renklerde farklılık bulunmaktadır. Erzurum yöresinde lacivert renk, Bayburt yöresinde ise siyah renk kullanılmaktadır.
- ✓ Köstek kullanım biçimi Erzurum ve Bayburt yöresinde ayırt edici özelliğe sahiptir. Erzurum yöresinde köstekli saat boyundan geçirilerek Bayburt yöresinde ise yelek cebine asılarak kullanılmaktadır.
- ✓ Günümüzde serhatlık gibi aksesuarlar kullanılmamaktadır.
- ✓ Başlıklar, Türkiye Cumhuriyeti’nin benimsediği giysi formlarına paralel olarak kullanımdan kalkmış uzun bir süre kullanılmamıştır. Günümüzde kültürel giysi bütünlüğünün korunması amacı ile Erzurum ve Bayburt yörelerinde tekrar başlık kullanılmaya başlanmıştır.
- ✓ “*Çift kapaklı açık yakalı yelekler*”, ve “*çift kapaklı dik yakalı yelekler*” olmak üzere iki tür yelek kullanımının mevcut olduğu, çift kapaklı dik yakalı yeleklerin genellikle esnaflar tarafından tercih edildiği, günümüzde kullanımının mevcut olmadığı bilgisine ulaşılmıştır.
- ✓ Çift kapaklı açık yakalı yeleklerin ise günümüzde kullanımı mevcut olup ve yalnızca halk oyunları ekipleri tarafından kullanılmaktadır.
- ✓ Erzurum yöresinde “*güngörmez zığva, doğramalı zığva ve kadı biçimi zığva*” olmak üzere üç çeşit zığva kullanılmıştır.
- ✓ Erzurum yöresinde “*zığva*” olarak, Bayburt yöresinde ise “*zıvga*” olarak isimlendirilmiştir.
- ✓ Zığva çeşitlerinden günümüzde halk oyunlarında kullanılan “*Doğramalı zığva*” dır. Doğramalı denilmesinin sebebi ise arka bedende bulunan “*galle*” olarak isimlendirilen pililerdir.
- ✓ Çift kapaklı açık yakalı yelekler ile zığva yapımında kumaş ve süsleme materyallerinde günümüz şartlarına göre temin etme ve maliyet açısından değişiklikler yapılmıştır. Bu giysilerde önceden çuha kumaş kullanıldığı günümüzde ise gabardin kumaş kullanıldığı tespit edilmiştir. Kaytan yapımında ise ipek iplikler kullanılırken günümüzde floş iplik kullanılmaktadır.
- ✓ Kaytanlar önceden elde dikilirken günümüzde düz dikiş makinesinde dikilmektedir.
- ✓ Yöre halkının kullandığı giysileri “*abacı*” esnafı tarafından dikilmiştir. Günümüzde abacı esnafı bulunmamaktadır.
- ✓ Erzurum ve Bayburt erkek halk giyiminde kullanılan çift kapaklı açık yakalı yelekler ile zığvanın kullanım biçimi, yapım teknikleri ve üzerine yüklenen anlamlar açısından değerlendirildiğinde benzersizlikle tanımlayabileceğimiz karakteristik özelliği olan giysi parçaları olarak karşımıza çıkar.
- ✓ Karakteristik özelliğe sahip olan giysilerin terziliğini yapan tek usta 1966 Erzurum doğumlu “*Yusuf Yurttaş*” olduğu tespit edilmiştir.

Yörelere kültürel değerlerini bünyesinde barındıran özel üretim tekniği ile üretilen giysilerimize yakın gelecekte ulaşamayacağı aşikârdır. Geleneksel giysi dikim işi çok fazla el emeği ve sabır gerektirdiği için günümüzde bu alanda yetiştirilecek çırak bulunması güçleşmiştir. Maddi kültür varlıklarımızı oluşturan giysilerimizin korunması, bu giysilerin belgelendirilerek kayıt altına alınması gerekmektedir. Yöresel giysi üretimi yapan ustalara sahip çıkılması ve bu mesleğin gelecek nesillere aktarılması önemlidir ve Erzurum Palandöken İlçe Belediyesi tarafından kurulan “Geleneksel giysi atölyesi” örnek teşkil etmekte olup ve bunun gibi çalışmaların yapılması kültürel değerlerimiz korumak adına önemlidir.

Araştırma kapsamında incelenen çift kapaklı açık yakalı erkek yeleğinin ve zığvanın üretim aşamalarının, süsleme de dâhil fotoğraflanarak belgelendirilmesinin sağlanması ile kültürel değerleri gelecek nesillere aktarmak, ilgili literatüre ve tasarımcılara kaynak oluşturmak mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

1. Aktel, M.(1998). Tanzimat Fermanının toplumsal yansıması. *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3, 177-184.
2. Atılcan, İ.C.,(1991). *Erzurum Barları ve Yöresel Giysileri*. Erzurumlular Kültür ve Dayanışma Vakfı Yayınları, İstanbul: Dinç Ofset.
3. Bulut, S.,(1984). Kuşaktan Kuşağa Erzurum Folkloru. Erzurum Halk Oyunları Halk Türküleri Derneği Yayınları, Ankara:Emekli Ofset.
4. Geum, K. S. (1995). *The Art of Joseon Dress*. Seoul: Youlhwadang.

5. Horn, M. & Lois Gürel (1981). *The Second Skin*. Boston: Houghton Mifflin Company.
6. Koca, E. (2012). *Osmanlı da yapılan kılık kıyafete ilişkin reformların erkek giysilerinin biçimsel özelliklerine etkileri*. 20. Uluslararası Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Tarihi Çalışmaları (CIEPO). <http://www.researchgate.net> sayfasından erişilmiştir.
7. Koç, F. & Koca, E. & Kaya Durmaz, L. (2013), Giresun – Şebinkarahisar’ın Benzersiz Bir Halk Giysisi “Fingo”, *II. Yöresel Ürünler Sempozyumu ve Uluslararası Kültür/Sanat Etkinlikleri Bildiriler Kitabı* Akdeniz Üniversitesi, 14-17 Kasım, Antalya, 47-56
8. Koç F. & Koca E. (2015), Türk Halk Giyiminde Kullanılan Kolsuz Kadın Üstlükleri. *IV. Uluslararası Türk Sanatları Tarihi ve Folkloru Kongresi/Sanat Etkinlikleri Bildirileri*, 515-522.
9. Koç, F. & Koca E. (2019) “Türk Halk Giysilerinin Biçimlendirilmesinde Tasarrufa Yönelik Terziklik Uygulamaları”, *Uluslararası Ankara Bilimsel Araştırmalar Kongresi*, 04-06 Ekim / Ankara, s.223-235.
10. Joanne B. Eicher & Tonye V. (1995). Dress and Ethnicity: Change Across Space and Time: Why do they call it Kalabari? Cultural Authentication and the De marcation of Ethnic Identity Dress and Ethnicit, berg fashion library DOI: 10.2752/9781847881342/DRESSETHN0012

Kaynak Kişiler

11. Yusuf Yuttaş, Terzi, Erzurum / Palandöken İlçesi (KK 1).
12. Yrd. Doç. Dr. Zinnur Gerek, Atatürk Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Rekreasyon Bölümü, Erzurum / Merkez (KK 2).
13. Ayşe Neslihan Hatunoğlu, Erzurum /Merkez (KK 3) Gör. 1-2 Aile albümünden.
14. Ahmet Kocanumanoglu, Halk oyunları 3. Kademe antrenör ve Ulusal halk oyunları hakemi, Bayburt (KK4).